

REPERE PRIVIND PROBLEMA MINORITĂȚILOR ÎN ROMÂNIA DUPĂ CONFERINȚA DE PACE DE LA PARIS 1919

Rodica Chiriță

Muzeograf Muzeul Municipiului București

În contextul politic internațional de după Conferința de Pace de la Paris, din 1919, problemele grave cu care s-au confruntat guvernele României sunt: problema maghiară în vest și cea bulgară în sud (care implicau litigii teritoriale) și complicațiile interetnice ale minorităților evreiești.

Secționând acest grupaj de probleme, vom aborda un singur aspect, semnificativ pentru evoluția relațiilor, atitudinilor și psihozelor determinate în Ardeal de unirea acestui teritoriu cu România și, mai ales, semnificativ pentru modul în care partea maghiară a înțeles să implice organismele internaționale în rezolvarea conflictelor de aici.

Așa cum era de așteptat, după anexarea Transilvaniei și Banatului în virtutea Păcii de la Trianon (4 iunie 1920) evenimentul va genera reacții dure din partea ungară. Cele două puncte vulnerabile și mai ușor de atacat de către guvernele maghiare erau chestiunea confesională și legea agrară, cea din urmă interpretată ca fiind prost concepută și, mai ales, tendențios aplicată.

Personajul principal antrenat în susținerea drepturilor minorităților din Transilvania, este reverendul Louis C. Cornish, de rit unitat, vicepreședintele „Asociației Unitariene”, membru al „Asociației pentru apărarea minorităților din Statele Unite”.

În documentele puse la dispoziție de către Ministerul Afacerilor Externe, primul contract cu numele preotului Cornish îl avem prin intermediul unei telegrame din partea Legației Române din Washington (nr. 304/6 iunie 1924), semnată Bibescu și adresată Ministrului Afacerilor Străine:

„Aflu că o delegațiune de unitarieni, condusă de pastorul C. Cornish este în drum spre România pentru a cerceta situațiunea coreligionarilor. Firește, vorbesc numai englezește și cred că trebuie îngrijit să nu fie călăuziți numai de tâlmaci unguri, ca de obicei”¹.

Deducem de aici că pastorul nu era la prima călătorie în Transilvania și că gazdele, de etnie maghiară, făcuseră eforturi să-l ferească, pe cât posibil, de contactele cu populația românească sau cu lideri români ai facțiunilor politice.

Antecedentele acestei vizite le aflăm dintr-un raport al Legației Române din Haga (nr. 177/31 iulie 1925)².

Imediat după unirea cu România, reacțiile de adversitate nu întârzie să se manifeste. În ciuda celor stipulate prin Conferința de Pace, din Marea Britanie sosește în Transilvania Sir William Drummond, ca să se convingă la fața locului în ce măsură

¹ Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, Fond 71/România; anii 1919–1930; vol. 372, pag. 13.

² *Ibidem*, pag. 22.

drepturile minorităților sunt respectate. Raportul întocmit este defavorabil țării noastre, ca atare România este atacată drept o țară a discriminării rasiale, defavorizând permanent minoritatea maghiară și pe cea germană. Aceste prime concluzii vor fi preluate de următoarele comisii (câci vor fi mai multe), comisii care pun în prim plan cele două minorități din Transilvania, trecând sub tăcere existența altor comunități, ca și cum acestea nu ar fi existat; este vorba de evrei, armeni, macedoneni, ruteni sau huțuli. De remarcat faptul că singura concesie pe care comisiile o fac celorlalte comunități este de a accepta în sfera de interese grupul armenilor catolici, dar nu și al armenilor de rit ortodox – monofizit.

Cercul se lărgeste și problematica ia o amploare din ce în ce mai mare și mai delicată. Vizita lui Drummond este urmată de cea a unei comisii americane formate din dr. Sidney B. Snow, dr. Joel H. Metcalf și dr. Edward B. Witte. În 1922 urmează o a treia comisie, anglo-americană de această dată, ceea ce dovedește că România era supusă unui draconic regim de monitorizare.

Concluziile nefiind satisfăcătoare, doi ani mai târziu, în 1924 „American League for Defence of National and Religions Minorities” organizează o comisie interconfesională, avându-l ca președinte pe dr. Cornish (unitarian) iar ca membrii pe dr. Silvester Beach (luteran), dr. Charles W. Schaeffer (calvinist) și dr. Athur Hurn (presbiterian anglican).

În prezența observatorilor englezi și americani, comisia își începe activitatea prin a stabili un dialog cu guvernul român, care avea în calitate de Ministru al Afacerilor Străine, pe I.G. Duca.

Conform uzanțelor protocolului, dar și din dorința de a dezamorsa starea tensionată care se instalase, Regele Ferdinand și Regina Maria ofereau un dejun oficial la Cotroceni. În conversațiile purtate, Primul Ministru abordează cu diplomatie aspectele interetnice și caută să explice punctul de vedere ca și politica dusă de guvernul român în privința confesiunilor, angajându-se să analizeze acuzația de violare a drepturilor minorităților.

Pentru a înlesni călătoria în Transilvania, guvernul român le pune la dispoziție un tren special, însă comisia refuză asistența oferită.

O primă conferință are loc la Cluj, în prezența lui Gustav Mailath (episcop) și Balazs (canonic), reprezentanți ai Bisericii Catolice, a lui Charles Naggy (episcop reformat), Josef Franz (episcop unitarian) și a altor deputați luterani. A fost exclusă prezența oricărui reprezentant al oficialităților românești și, mai ales, al Bisericii Ortodoxe.

Concluziile conferinței, rezumate în câteva puncte, sunt foarte dure, iar acuzațiile adresate guvernului român deosebit de grave:

- politica română privind minoritățile obstrucționează cultura maghiară și saxonă;
- guvernul român închide instituții ecleziastice și școlare;
- minoritățile nu sunt niciodată tratate, în fața tribunalelor, pe picior de egalitate cu românii;
- minorităților nu li se permite, în relație cu autoritățile, să folosească limba maghiară, deși, prin Tratatul de Pace, România se obligă să admită această limbă;
- guvernul român tolerează ca funcționarii inferiori să fie brutali față de cei care aparțin minorităților și invalidează toate drepturile pe care legea le asigură etnicilor³.

³ *Ibidem*, pag. 26.

Urmează vizite și discuții cu populația maghiară din diverse localități. Turneul odată încheiat, comisia redactează un raport în 4 volume, documentele fiind remise Primului Ministru I.I.C. Brătianu, guvernul fiind somat să-și exprime părerea asupra situației. Cele 4 volume conțin observațiile constatate la fața locului, considerate drept frustrări resimțite de minoritatea maghiară. Primul volum se referă la preluarea „brutală” a proprietății funciare de către Comisia Agrariană, pământuri care aparținuseră școlilor și bisericii. Al doilea volum tratează problema închiderii mai multor școli confesionale, obstrucția învățământului în limba maghiară și opresiunea autonomiei confesiunilor. Al treilea semnaleză suprimarea dreptului de reuniune. Ultimul volum cuprinde 135 de puncte în care este menționată violarea drepturilor persoanelor care aparțin minorităților.

Răspunsul guvernului român la somații sosește în America, în februarie 1925. În ciuda eforturilor de a argumenta pertinent punctul nostru de vedere „Liga pentru protecția minorităților” consideră răspunsul evaziv. Comisia Interconfesională publică un articol în „Christian Register” în care declară că dacă reprezentanții politicii mondiale nu găsesc soluția optimă în problemele naționale și confesionale, Transilvania va constitui în continuare un pericol pentru pacea mondială.

Urmărindu-și cu tenacitate scopurile politice, comisia publică la Beacon Press (Boston) o lucrare ce tratează detaliat constatările făcute în România.

Următoarea mișcare a guvernului român este aceea de a lua o atitudine tranșantă, înțelegând că acuzațiile au depășit cu mult limitele realității. Ocazia se ivește în 1925, când are loc Congresul „Institutului Internațional pentru Studiarea Problemelor Politice” aflate la ordinea zilei, ținut la Williamstown, în Massachusetts.

Dintr-o altă telegramă (nr. 4061/14 august 1925) trimisă de Însărcinatul cu Afaceri al României la Washington, Frederic Nano, către Ministrul Afacerilor Străine, I.G. Duca, aflăm că, deja, se făcuse o intervenție care deforma imaginea României. Important este, pentru noi, pasajul final în care se menționează:

„Anul acesta, din problemele care ne interesează mai aproape, numai aceea a minorităților ungurești, în Ardeal, era la ordinea zilei, la Williamstown”⁴.

Atașatul de Legație, Andrei Popovici, este desemnat să susțină opinia părții române. Din raportul său aflăm câteva detalii privind politica de culise:

„Sosind la 1 august, numaidecât am luat contract cu Domnia Sa (Bernadotte Schmitt, profesor de istorie diplomatică la Universitatea din Chicago – n.n.) auzind că în ziua de 3 august se va discuta chestiunea minorităților religioase din Ardeal și că vom fi atacați de dl. dr. Louis Cornish ..., vicepreședintele Asociațiunii Unitariene din Statele Unite, care în anii 1922–1924 a condus în Ardeal o comisiune reprezentând cele 60 de milioane de membrii ai Asociației pentru apărarea minorităților. Domnia Sa mi-a dat să înțeleg ... că dl. Cornish a venit la Williamstown în urma stăruințelor puse pe lângă dânsul de oameni cu influență, prieteni ai maghiarilor care au legături personale cu membrii guvernului din Pesta și în special cu contele Szecheny, ministrul Ungariei la Washington și cu dl. Peleny, consilier la această legație”⁵.

Așa cum s-a prevăzut, atacul s-a produs, lui Andrei Popovici revenindu-i ingrată sarcina de a răspunde acuzațiilor, în fața unui auditoriu care-i devenise ostil.

În legătură cu reforma agrară și aplicarea ei în Transilvania, Andrei Popovici aduce argumente statistice: în timp ce 76% din pământul cultivabil era deținut de 2 200

⁴ *Ibidem*, pag. 32.

⁵ *Ibidem*, pag. 33.

de persoane, în cea mai mare parte maghiari, țărănimii române majoritare îi reveneau numai 24%. Sunt prezentate sistemele metodice de spoliere duse de guvernul maghiar față de românii ardeleni, ca și politica de excludere a românilor din viața politică, economică și culturală a acestei provincii.

A explicat că exproprierea s-a făcut ca în vechiul Regat, unde secularizarea proprietăților bisericești se încheiase încă din secolul trecut. Exproprierea latifundiilor care aparținuseră școlilor maghiare a fost necesară întrucât ele reprezentau o suprafață cu mult mai mare decât ar fi fost necesară acestor instituții, în timp ce multe școli românești trebuiau închise din cauza lipsei de fonduri și subsidii. Ba, mai mult, guvernul român hotărăște să acorde despăgubiri celor care dețineau pământuri expropriabile, cu diferențieri în favoarea minorităților. Astfel, dacă unitarienii au primit un ajutor de 28 de lei de persoană, românii au primit numai 10 lei.

La acuzația că au fost interzise întrunirile maghiarilor, Andrei Popovici insistă pe ideea că acest lucru nu s-a întâmplat niciodată fără un motiv major în Transilvania.

„Am descris publicului cum ziua de încoronare a Maiestăților Lor (la Alba-Iulia) a fost un prilej de manifestare ostilă contra României ... și cum guvernul român a tolerat toate acestea în speranța că toate se vor îndrepta cu vremea. Dar această bunătate din partea noastră a fost interpretată drept o slăbiciune și provocările s-au ținut lanț până ce guvernul s-a văzut nevoit să dea câteva exemple închizând liceul premonstratenzilor din Oradea Mare și al piariștilor din Arad”⁶.

Intervenția atașatului Legației Române la Washington a reușit să convingă în final auditoriul că punctul nostru de vedere este just și că guvernul român, în politica pe care o duce se străduie să aplice cu eficiență și discernământ drepturile minorităților, pe care s-au obligat să le respecte prin semnarea tratatelor.

Se pare că intervenția nu a impresionat cu nimic asociația condusă de Cornish, atâta timp cât dintr-o altă telegramă a Legației din Statele Unite (nr. 8833/29 martie 1927) aflăm următoarele:

„Sunt informat indirect de către preotul Walsh, vicepreședintele Universității Catolice de aici că delegațiunea reprezentanților religiunilor formând minoritățile din România, pusă la cale de pastorul unitar Cornish, are intențiunea să se prezinte la legație, luni 4 aprilie, pentru a-mi înmâna un memoriu în chestiunea minorităților religioase, acoperit cu 35 000 de semnături. Acest memoriu era pregătit pentru a fi predat Maiestății Sale, Regina Maria, în timpul șederii Sale în America, însă faptul că Maiestatea Sa nu s-a dus la Boston unde s-a pregătit această înscenare și a plecat mai curând decât se credea a împiedicat acest lucru”⁷.

Regina Maria, primind o telegramă din București referitor la boala și la sfârșitul iminent al Regelui Ferdinand, își va întrerupe călătoria revenind în țară cu mult mai devreme decât își propusese.

Memoriul domnului Cornish rămâne, astfel, fără ecou. Din acel moment acțiunile Asociației pentru apărarea minorităților din Statele Unite au scăzut în intensitate, deși ele vor răbufni din când în când, fără să atingă însă virulența reacțiilor din perioada 1920–1925.

⁶ *Ibidem*, pag. 39.

⁷ *Ibidem*, pag. 74.

Cu toate acestea membrii guvernelor din perioada interbelică, lumea diplomatică românească rămân într-o constantă stare de alertă, gata pregătiți să se justifice în fața unor acuze supradimensionate. Pentru a proba atmosfera de suspiciune în care diplomații români acreditați pe teritoriul Statelor Unite ale Americii, trebuiau să-și desfășoare activitatea, cităm dintr-un raport al Legațiunii Regale a României la Washington D.C. către Ion Mitileneu, Ministru al Afacerilor Străine (nr. 10 056/P40/ 5 aprilie 1927):

„A pretinde că protestanții și catolicii sunt persecutați într-o țară unde de peste 60 de ani domnesc Regi catolici și Regine protestante, este evident absurd, însă cei ce au înscenat această manoperă nu s-au oprit la așa de puțin, știind că publicul american de toate religiile este lesne de amăgit când se agită înaintea lui spectrul persecuțiilor religioase, mai ales când acest spectru este agitat de personajii eclesiastice marcante. Ceia ce e mai anevoie de priceput este cum un Cardinal al Bisericii Catolice a putut fi atras în această intrigă, știind că Papa are un Nunțiu la București și a încheiat un Concordat cu Statul Român și că Episcopii catolici sunt Senatori de drept și prin urmare drepturile minorităților catolice sunt apărate în mod cât se poate de complect precum altminteri și acela ale luteranilor și calvinistilor care, de asemenea sunt reprezentați, dacă nu mă înșel, în Senat. Faptul că fețe bisericești catolice au participat la această intrigă probează pentru mine până la evidența că toată afacerea a fost organizată de propaganda ungurească care desigur a prezentat exproprierea moșiilor bisericilor minoritare din Ardeal și aceia ale proprietarilor unguri catolici și protestanți ca un act de persecuție religioasă”⁸.

Cu numele reverendului L. C. Cornish ne mai întâlnim, câteva luni mai târziu, în raportul Legației Române la Berna, către Nicolae Titulescu, Ministrul Afacerilor Străine, în guvernul Vintilă I. C. Brătianu (nr. 2596/13 decembrie 1927):

„Cu prilejul sesiunii Consiliului Ligii Națiunilor din decembrie a.c., bunul nostru amic comun, Senatorul Dandurand, delegatul Canadei mi-a comunicat că cu câteva zile mai înainte de a părăsi și America a primit vizita mai multor reprezentanți ai bisericilor calviniste, unitare, luterane etc. din Canada și Statele Unite care i-au împărțit adâncă lor nemulțumire față de felul cum sunt tratate minoritățile la noi.

Din capătul locului l-am întrebat dacă printre persoanele ce s-au adresat Domniei Sale nu figura și faimosul Reverent Cornish, șeful propagandei religioase ungurești (...). Domnul Dandurand, foarte surprins că cunoșteam numele acestui personaj mi-a răspuns în mod afirmativ. I-am denunțat atunci toată activitatea suspectă a Domnului Cornish”⁹.

Dincolo de pozițiile luate și de faptele petrecute în cancelariile organismelor internaționale, corespondentele diplomatice devoalează realități grave cu mult mai puțin elegante decât permit aparențele să transpară.

Problemele minorităților etnice apărute în Transilvania, după semnarea Tratatului de Pace de la Trianon, se dovedesc a fi similare ca semnificație și ca intensitate cu cele de astăzi.

Acest pachet de probleme este la fel de dificil de gestionat acum, la începutul mileniului III, ca și cu 82 de ani în urmă.

Perioada de peste 50 de ani de ideologie comunistă nu a reușit să înfrângă tenacitatea cu care sunt urmărite interese ce țin identitatea etnică (mai mult sau mai puțin justificate). Ele sunt urmărite din umbra acelei abile dar și de neînvinș „political correctness”.

⁸ *Ibidem*, pag. 78.

⁹ *Ibidem*, pag. 190.

Implicarea organismelor internaționale în raporturile minorităților etnice după primul război mondial reprezintă o primă punere în scenă, modernă, a strategiilor de conviețuire interetnică.

Abstract

The paper presents a moment in the development of interethnic relationships in Transylvania determined by subsequent conditions of the peace treaties signed at the Peace Conference in Paris.

Documents in the Archives of the Romanian Foreign ministry offer significant information about attitudes and psychological reactions generated in Transylvania after this region united with Romania, especially about the way the Hungarians induced international organizations into solving the conflicts in the region.

Meanwhile, the paper present the position of the Romanian Government and the actions taken for ending the conflict. (R.C.).